

Світлана Потапенко

**“ПОД ОБРАЗОМ ДРУЖБЫ И ОТКРОВЕННОСТИ”:
НОВІ ДОКУМЕНТИ ПРО “ТАТАРСЬКУ КОМІСІЮ”
ЄВДОКИМА ЩЕРБІНІНА 1770–1775 рр.
ТА ПЕРШУ РОСІЙСЬКУ АНЕКСІЮ КРИМУ¹**

Документи, що публікуються нижче, виявлено в фондах Російського державного архіву давніх актів та Відділу рукописів Російської державної бібліотеки (м. Москва)². Власне, евристика була спрямована на пошук джерел про діяльність Євдокима Олексійовича Щербініна (1728–1783) – першого губернатора Слобідської України (1765–1775), “заслугою” якого була ліквідація слобідського козацтва й уніфікація краю до загальноімперських зразків. Однак він відзначився ще й участю в дипломатичній кампанії довкола “унезалежнення” ногайських орд і Кримського ханства під час російсько-турецької війни 1768–1774 рр.

Публікуємо два листи Щербініна до генерал-аншефа, першого командира Другої армії, сенатора Петра Паніна (1721–1789) від 23 вересня 1771 р. (*документ № 1*) і 23 грудня 1774 р. (*документи № 6 і № 7*) та два рескрипти Катерини II до слобідського губернатора від 2 червня 1772 р. і 7 липня 1773 р. (*документ № 2 і № 3*). Рескрипт від 27 січня 1774 р. (*документ № 4*) подаємо за публікацією в “Сборнике Императорского русского исторического общества” з огляду на виявлену відповідь Щербініна на це розпорядження (*документ № 5*).

Перший лист від 23 вересня 1771 р. стосується заходів Петра Паніна, націлених на відторгнення ногайських орд від Кримського ханства й прийняття ними російської протекції. Ці заходи відповідали загальним настановам, сформульованим Катериною II на початку війни³, і були за-

¹ Використано цитату з рескрипту Катерини II Євдокимові Щербініну від 19 серпня 1774 р. із наказом передати особисто калзі-султану Шагін-Гірею грамоту про підписання Кючук-Кайнаджирського миру та при можливості схилити його до переїзду в Крим (*Высочайшие рескрипты императрицы Екатерины II и министерская переписка по делам крымским. Из семейного архива графа Виктора Никитича Панина*, ЧИОИДР 2, кн. 2 (1872) 36).

² Архівна робота була підтримана стипендією Германського історичного інституту (Deutsches Historisches Institut) 2013/2014.

³ У рескрипті Петру Паніну від 16 жовтня 1769 р. Катерина писала: “Мы заблагоразсудили сделать испытание, не можно будет Крым и все татарские народы поколебать в верности к

тверджені рішенням Державної Ради 15 березня 1770 р.⁴ Вони мали на меті розхитати владу кримського хана й посилити російську присутність у Причорномор'ї, а також створити сприятливі умови для розвитку російського мореплавства й торгівлі в регіоні.

Панін працював над цим проектом із кінця 1769 р.⁵, а Щербінін був залучений до переговорів як керівник пограничної губернії⁶. У листопаді–грудні 1770 р. Щербінін заступив Паніна в “негоциации с татарами”, хоча з початком військових дій мав у цьому питанні підпорядковуватися новому очільникові Другої армії князю Василю Долгорукову⁷. З квітня 1771 р. власне переговорами мав займатися Долгоруков, а “производство дел с

Порте внушением им мыслей к составлению у себя независимого правительства”. Цит. за: С.М. Соловьев, *История России с древнейших времен*, Санкт-Петербург 1851–1879, кн. 6, т. 28, с. 578.

⁴ “[...] Татарские народы суть такого свойства, что они за одно имя подданства считают иметь право всего требовать в свою пользу, в чем и самое с турками единоверие не ограничивает; услуги же свои и пользу для других в том только поставляют, что живут спокойно и не разбойничают; что как мало для России пользы из подданства сего полуострова и с принадлежащими ему другими татарскими ордами, так напротив того велико и знатно может быть приращение силам и могуществу российским, если они отторгнутся от власти турецкой и оставлены будут навсегда собою в независимости [...]” АГС, т. 1: Совет в царствование императрицы Екатерины II-й (1768–1796), Санкт-Петербург 1869, с. 43–44).

⁵ П.И. Панин, *Записка, каким образом предводителем Второй армии генералом графом Паниным начато производиться предпринятое российско-императорским Двором и ему порученное намерение, клонящееся к поколебанию татарских орд против нынешнего их подданства (1770)*, Русский архив, кн. 12 (1878) 451–455. 4 квітня 1770 р. Катерина знову писала Панину: “Совсем нет нашего намерения иметь сей полуостров и татарские орды, к оному принадлежащие, в нашем подданстве, а желательно только, чтоб они отторглись от подданства турецкого и остались в независимости”. Фактично, цей рескрипт повторює слово в слово постанову Державної ради від 15 березня (*Высочайшие рескрипты императрицы Екатерины II и министерская переписка по делам крымским. Из семейного архива графа Виктора Никитича Панина*, ЧИОИДР 1, кн. 4 (1871) 1).

⁶ АГС, т. 1, с. 68. Зокрема, у січні–березні 1770 р. через Харків відправляли перших посланців до ногайців і в Крим, аби розвідати настрої татар (П.И. Панин, *Записка...*, с. 455–457). Тоді ж Щербінін клопотався про забезпечення Слобожанщини від поширюваної внаслідок воєнних дій чуми (АГС, т. 1, с. 393; *Российский державный архив давних актов (далее – РДАДА)*, ф. 16, оп. 1, спр. 939, арк. 90). Від початку війни він листувався з Петром Румянцевим із приводу захисту підпорядкованої губернії: *Русские полководцы: Материалы по истории русской армии*, т. 2: П.А. Румянцева, 1768–1775, ред. П.К. Фортунатов, Москва 1953, с. 6–7, 18–19, 44. Див. також: *СИРИО*, т. 10, Санкт-Петербург 1872, с. 395.

⁷ Відповідні рескрипти Паніну і Щербініну датовано 16 листопада (*Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 5–6). Дуже цікавим із огляду на подальші події є лист Паніна із настановами Щербініну від 5 грудня 1770 р., де йдеться про “будущее приобретение всего Крыма” і про підкорення його “или ружьем, или к вынуждению страхом” (*Ibid.*, с. 11).

⁸ АГС, т. 1, с. 78–79; *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 50–51, 54; С.М. Соловьев, *Op. cit.*, с. 735.

отложившимися татарами” залишили у віданні Щербініна, хоча всі заходи мали здійснюватися узгоджено (Долгоруков плів інтриги, аби відсторонити слобідського губернатора)⁸. Одним із найдієвіших інструментів впливу на кримські та ногайські еліти, окрім демонстрації сили, був підкуп (передовсім грошима і коштовностями, також зерном), що так само належало до компетенції Щербініна⁹. Його розпорядження у всьому, що стосувалося переговорів із татарами, мав виконувати кошовий Петро Калнишевський і запорозька старшина¹⁰.

Ще 5 липня 1770 р. між Петром Паніним та знатними мурзами Буджацької і Єдисанської орд¹¹ було підписано прелімінарний акт, “утверждаемой между сими двумя знаменитыми ордами и Российской империею вечной дружбы и союза под протекциею и поручительством российской самодержицы с отторжением их на вечные времена от подданства Оттоманской Порты”¹². Із часом до них приєдналися джембуй-луківці та єдичкульці. Постало питання про переміщення ногайців на нові кочовища – на правому (між Дніпром і Південним Бугом) або лівому (в Приазов’ї) берегах Дніпра. Щербінін підтримав другий варіант. Однак врешті було прийнято рішення про переселення на Кубань. У липні 1771 р. переміщення розпочалося і тривало до початку 1772 р.¹³ Щербінін

⁸ АГС, т. 1, с. 78–79; *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 50–51, 54; С.М. Соловьев, *Op. cit.*, с. 735.

⁹ АГС, т. 1, с. 71–73. Чималі суми перераховано в листуванні Румянцева: *Присоединение Крыма к России. Рескрипты, письма, реляции, донесения, состав*. Н.Ф. Дубровин, т. 1: 1775–1777 гг., Санкт-Петербург 1885, с. 37–38. Перелік подарунків мурзам див.: *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 19–20, 36–37, 52, 100, 128. Міркування Микити Паніна про “корыстолюбивых татар” (переписка російських можновладців рясніє подібними визначеннями), див.: *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 106. При цьому, в листах до кримської і ногайської знаті йдеться про “особливое уважение” (*Ibid.*, с. 108).

¹⁰ *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 33.

¹¹ Серед ногайців першу скрипку грав амбітний мурза Джан-Мамбет-бій. Катерина писала про нього як про “сего благонамеренного старика”, у стосунку до якого має бути “предпочтительное пред другими уважение” (*Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 70). У 1772 р. йому було призначено дві тисячі щорічного утримання “за доброжелательство его и усердие к нам и нашей империи” (*Ibid.*, с. 99). А вже в 1774 р. імператриця характеризувала його “престарелым и лакомым” (*Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 96).

¹² П.И. Панин, *Записка...*, с. 473.

¹³ У рескриптах Катерини Щербініну від 18 січня і 14 лютого 1771 р. мовилося про відселення цих орд із театру запланованих на весну воєнних дій, у рескрипті від 21 березня 1771 р. – про переселення за Дон на Кубань (*Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 18–19, 27–29, 36–37). Владислав Грибовський із цього приводу констатує: “Позбувшись підтримки ногайської кінноти, Крим вже був відкритий для російського завоювання”. В. Грибовський, *Хан, що втратив Крим. Історія Шагін-Гірея* [Електронний ресурс], режим доступу: <http://www.ex21.com.ua/history/?page=5> Ширше про ногайський контекст див.: В.В. Грибовський, *Ногайські орди Північного Причорномор’я у XVIII – на початку XIX століття*: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, 07.00.01 – історія України, Запоріжжя 2006, с. 167–177.

обстоював необхідність збереження влади Криму над ногайськими ордами, зокрема визнання ними влади Сагіб-Гірея – хана, обраного без участі Туреччини після окупації півострова військами Долгорукова влітку 1771 р.¹⁴

Одночасно на виконання рескрипту Катерини II від 2 вересня 1770 р. слобідський губернатор займався розробкою плану облаштування земель у Приазов'ї між Новою Дніпровською лінією, яку почали зводити 1770 р. вздовж російсько-турецького кордону 1739 р., та Українською лінією¹⁵. Своє “мнение” з цього приводу (про кордони, заселення, систему управління, розташування поселень і помешкань у них, принципи розподілу землі між поселеннями, фінансове забезпечення нової губернії, влаштування пошти) він подав 7 лютого 1771 р.¹⁶

Згідно рескрипту від 11 квітня 1772 р. Євдоким Щербінін у супроводі півтора тисячної залоги направлявся у Крим для того, щоб “дотиснути” Сагіб-Гірея і татарські еліти у питанні “унезалеження” від Порту та формалізувати відповідні домовленості “через торжественно заключаемый с крымским ханом и правительством трактат и получаемый от них же особый акт”¹⁷. Про підтвердження поїздки йдеться в рескрипті від 2 червня того ж року (*документ № 2*), а 27 червня згаданий рескрипт було одержано вже в Бахчисараї¹⁸.

Перемовини були складними і в Петербурзі турбувалися щодо їхнього результату¹⁹. Однак слобідський губернатор виправдав виявлену до нього “особливу довіру” і реалізував завдання посольства. 1 листопада 1772 р. між

¹⁴ *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 73.

¹⁵ *ПСЗ*, Санкт-Петербург 1830, т. 19, с. 126–127. Про лінію див.: Р.Л. Молдавський, *Джерела з історії Нової Дніпровської лінії укріплень (1770–1791 рр.)*: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, Запоріжжя 2007, 210 с.

¹⁶ *РДАДА*, ф. 16, оп. 1, спр. 939, арк. 101–113зв.

¹⁷ *СИРИО*, т. 118, с. 72–87; *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 102–104. Під “актом” мається на увазі документ, який би визначав обсяг ханських повноважень над ногайцями. Якщо умови “трактата” визначалися у Петербурзі, то зміст “акта” залишали на розсуд Щербініна.

¹⁸ *АГС*, т. 1, с. 187; *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 109. Надалі інструкції Щербініну уточнювалися: *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 111–115. Граф Микита Панін також наставляв Щербініна розвідати про становище християн у Криму, їхню кількість та духовництво, аби в Петербурзі могли визначитися зі стратегією поведінки щодо них. Такі завдання важливі у світлі подальшого виселення кримських греків як одного із засобів підтримки влади хана, застосованого Російською імперією (*Ibid.*, с. 107–109).

¹⁹ У листуванні постійно спливали зауваги “о двоєдушности и самого хана, и его к Порте Оттоманской преданности” та про “колебленность крымских начальников и всех вообще жителей”, що призводило до “загруднительства” переговорів (*Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 111, 125, 130; див. також: С.М. Соловьев, *История России с древнейших времен...*, с. 837–841).

Кримським ханством та Російською імперією було підписано “Трактат союзу и дружбы”, яким визнавалася незалежність ханства від Туреччини²⁰. А п. 9 постановляє: “Ногайской и Буджацкой Ордам остаются навсегда обитать на Кубанской стороне под властию его светлости хана, состоя по древним их правам, обрядам и обычаям на основании сего трактата и первоначальных их с Россиею положений”²¹. Російські залоги залишилися у Керчі та Єнікале для захисту “незалежного” Криму від османів. У розпорядження росіян також передавалася бухта Ахтіяр. Із російського боку договір підписав Євдоким Щербінін. Зі слів сучасника: “[...] 1772-го отправлен в Крым полномочным послом генерал-порутчик Щербинин, и с немалым иждевением денег, вещей, движением и употреблением оружия в действо заключил в конце того года формальный трактат с вольною Татарскою областью, утверждавшеюся своим в свете качеством как бы навеки, и тогда ж декларация крымским ханом Сагиб-Гиреем и дивана правительствуй²² чинам подписана, и при утверждении печатями трактата в городе Карасу-базаре²³ Сагиб сильно прослезился. Соверша же тамо все по инструкции, посол выехал, а войски российские тамо находились”²⁴.

5 листопада у Державній Раді було заслухано депешу Щербініна “о благополучном окончании производимой им с татарами неготиации”²⁵. Депешами від 14 і 16 листопада він інформував “о нынешнем отвращении хана и татар от принятия подарков, значивших прежде сего их зависимость [від турків. – С.П.], и о отпуске оттуда ногайских депутатов”²⁶. Рішенням Державної Ради від 17 грудня та рескриптом Катерини II від 29 грудня 1772 р. він “похвалявся” за завершення переговорів²⁷.

У січні 1773 р. Щербініну було дозволено прибути до Петербургу для доповіді за підсумками “неготиації” та повернутися до губернаторських обов’язків у Харкові, але кримські й ногайські справи лишалися надалі у його віданні, зокрема через резидента при ханові статського радника Петра

²⁰ ПСЗ, т. 19, с. 708–712; *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 143–149.

²¹ ПСЗ, т. 19, с. 711.

²² Так у публікації. Напевно, мало бути “правительствующим”.

²³ Теперішній Білогірськ Автономної Республіки Крим України.

²⁴ *Присоединение Крыма к России глазами очевидца (Записка И.М. Цебрикова)*. Зберігається: РДАДА, ф. 1261, оп. 1, спр. 2789, арк. 2–15. Опубліковано на сайті “Руниверс”, режим доступу: http://www.runivers.ru/doc/d2.php?SECTION_ID=6358&CENTER_ELEMENT_ID=147164&PORTAL_ID=7145.

²⁵ АГС, т. 1, с. 212–213.

²⁶ *Ibid.*, с. 218.

²⁷ *Ibid.*, с. 221; *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 140–142.

Веселицького²⁸. Його подальша активна участь у переговорах із Шагін-Гіреєм та ногайцями підтверджується реляціями за січень–квітень 1773 р. (також *документ № 3*)²⁹. Рапортом від 18 липня напередодні від'їзду з Криму він просив про винагороду канцеляристам і перекладачам, задіяним у переговорах³⁰.

Депешею від 13 жовтня Щербінін повідомляв про прибуття призначеного Портою хана Девлет-Гірея і султанів, “умноживших зломыслие к нам всех тамошних татар”, і надсилав поширювані від їхнього імені на Кубані листи³¹. Велася переписка з приводу ймовірного обрання Кази-Гірея ногайським сераскиром³². Тривало “змагання” з Туреччиною у підкупі (і перекупі) татарських еліт (це так і називалося – “приласкати подарками” та “денежною приманкою”)³³.

Із початку 1774 р. ситуація загострилася, серед кримців і ногайців ширилися антиросійські настрої, що вилилося у відкрите протистояння, підтримане турками³⁴. Тим не менш, Шагін-Гірею вдалося утвердитися ногайським сераскиром³⁵. Улітку сталося чергове непорозуміння між Долгоруковим і Щербініним, про що генерал-поручик скаржився імператриці. Та наказала припинити “ссору” й далі обом сумлінно служити³⁶. Тоді

²⁸ АГС, т. 1, с. 228. Особа Петра Петровича Веселицького заслуговує на окрему згадку. Він походив із “далмацьких дворян”, служив із 1733 р. Під час російсько-турецької війни 1735–1739 рр. був перекладачем, вів листування п'ятьма мовами, далі брав участь у повоєнному розмежуванні. Був помічником київського генерал-губернатора Івана Глебова (1762–1766) у пограничних справах, завдяки чому розвинув у Криму мережу секретних агентів. Із початком війни 1768–1774 рр. очолював канцелярію Петра Паніна, у 1770–1771 рр. – в ногайських ордах щодо прийняття ними російської протекції. 1771 р. після заняття Криму військами В. Долгорукова призначений резидентом при ханові Сагіб-Гіреї. 1774 р. схоплений і переданий туркам. Звільнений після підписання Кючук-Кайнаджирського договору. Протягом 1780–1783 рр. знову в Криму як посол при хані Шагін-Гіреї, де його змінив Сергій Лашкар'єв (Інформація із сайту “Восточная литература”: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XVIII/1760-1780/Prozorovskij_A_A/prim-text10.shtml). Передаючи татарські справи у відання Євдокима Щербініна в листопаді 1770 р., Петро Панін переводив у його підпорядкування і Петра Веселицького (*Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 7). Про призначення Веселицького на посаду резидента: *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 67. Про захоплення його татарами 24 липня 1774 р.: *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 73–89.

²⁹ АГС, т. 1, с. 230, 238, 241, 246.

³⁰ *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 158.

³¹ АГС, т. 1, с. 262, 263.

³² *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 159–163.

³³ АГС, т. 1, с. 270–272; *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 164–167; ч. 2, с. 5, 97.

³⁴ АГС, т. 1, с. 274–275, 283.

³⁵ Ф. Лашков, *Шагин-Гирей, последний крымский хан (исторический очерк)*, К. 1886, с. 15; *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 1–16.

³⁶ АГС, т. 1, с. 283.

ж у Харкові утримувалися ногайські аманати, зокрема сини двох мурз, як “запорука” дотримання ордами союзу з Росією³⁷.

На тлі воєнних сутичок у Криму³⁸, 10 липня 1774 р. Росія і Порта підписали Кючук-Кайнаджирський мирний договір³⁹, сприйнятий із розчаруванням кримською елітою (це визнавав навіть Долгоруков⁴⁰). Договір підтверджував “незалежність” кримців і ногайців під управлінням власного повновладного хана. Лише в питаннях віри вони лишалися підпорядковані османському султанові як верховному халіфу. Російські купецькі судна отримали право вільного мореплавства в Чорному морі та проході протоками, застерігалася обопільна вільна торгівля на території обох держав. Бессарабія та Дунайські князівства поверталися Порті, натомість землі між Дніпром і Південним Бугом, фортеці Азов, Керч, Єнікале і Кінбурн відходили до Росії.

Згідно рескрипту Катерини II від 19 серпня 1774 р. Євдоким Щербінін відбув на Кубань, аби особисто передати грамоту щодо підписання миру Шагін-Гірею та схилити того до повернення у Крим і обстоювання там проросійських позицій⁴¹. Про виконання завдання слобідський губернатор рапортував у жовтні і десь у листопаді повернувся до Харкова⁴². На той час сили Петербурга було кинуте на придушення повстання Омеляна Пугачова, тож ішлося про збереження хоча б якогось впливу на кочовиків⁴³. За таких обставин вирінулася ідея обрання окремого хана для ногайців.

Власне, про можливість “ежели б надобно было над ордами, от власти турецкой уже отторгшимися, особливого хана установить” Катерина II зауважувала ще в березні 1771 р.⁴⁴ Про це ж, причому вже з конкретним претендентом в особі Шагін-Гірея, повідомляв Щербінін у реляції від 8 квітня того ж року, на що отримав схвалення імператриці: бути Чингізиду “ханом независимым ни от кого над свободными татарскими народами [...] с обязательством охранять и защищать независимость и состоять в вечной дружбе с Российской империею под покровительством и защитою ея высочих монархов”⁴⁵. 27 жовтня 1774 р. Державна Рада обговорювала

³⁷ *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 142; ч. 2, с. 17–21, 88, 103.

³⁸ *Ibid.*, ч. 2, с. 21–26.

³⁹ *ПСЗ*, т. 19, с. 958–967.

⁴⁰ *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 28.

⁴¹ *Ibid.*, с. 34–36, 46–49, 57–58; *АГС*, т. 1, с. 287–288, 290, 293.

⁴² *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 95, 100–101; *РДАДА*, ф. 16, оп. 1, спр. 939, арк. 123–124зв.

⁴³ Відверті міркування з цього приводу Микити Паніна див.: *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 63–65, 92–95.

⁴⁴ *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 37.

⁴⁵ *Ibid.*, с. 48, також с. 51, 55.

“письмо его, Щербинина, к министру иностранных дел графу [Микиті] Панину о предлагаемой калгой [Шагин-Гіреєм] на случай упорного желания хана [Сагіб-Гірея] и крымцев, не смотря на дарованную им вольность, остаться в подданстве Порты, возможности согласить нагайцев и других на Кубани татар к учинению против того протестации и возведению его на ханство, если дано ему будет на то сто тысяч рублей и несколько войск для его охранения”⁴⁶. А рескриптом від 8 листопада Катерина давала добро слобідському губернаторові на реалізацію такого “плану”⁴⁷. Однак із цим тягли до березня 1775 р., допоки ситуація в Криму не стала критичною⁴⁸. Тоді за підтримки російського війська і грошей Шагин-Гірея таки обрали “незалежним” ханом ногайців⁴⁹.

Другий лист Євдокима Щербініна до Петра Паніна від 21 грудня 1774 р. (*документ № 6*) якраз повідомляє деталі загострення боротьби за Крим після підписання Кючук-Кайнаджирського миру. У листі йдеться про спроби пугачовців залучитися підтримкою ногайців і кримців у своїй боротьбі. Дуже показовими є зауваги слобідського губернатора, що йому добре відомо “коль прилежно ищутъ теперь крымцы разрыву мира, да и в Едичкулской орде некоторая часть находится еще в развратных согласии с крымцами мыслях”. Важливим є як сам лист, так і долучена до нього копія рапорту капітана Андрія(?) Павлова⁵⁰ про настрої серед татар від 19 грудня 1774 р. (*документ № 7*). Саме в ньому йдеться про підбурювання пугачовців.

На кінець 1774 р. – початок 1775 р. під загальною командою Щербініна перебував кубанський деташемент⁵¹ у складі Ростовського карабінерного і Селенгинського піхотного полків, двох легких польових команд, чотирьох ескадр карабінерів, двох ескадронів гусар та легіонних козаків⁵². Це з’єднання очолював бригадир Іван Федорович Бринк⁵³, якому адресовано

⁴⁶ АГС, т. 1, с. 293.

⁴⁷ *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 95–96.

⁴⁸ Ф. Лашков, *Шагин-Гирей...*, с. 17. 12 грудня 1774 р. Щербінін знову повідомляв “о желании нагайцев иметь того султана [Шагин-Гірея] ханом над собою” (АГС, т. 1, с. 299).

⁴⁹ АГС, т. 1, с. 297–299, 303–304, 306, 307, 311, 313–314; *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 63–65.

⁵⁰ Із березня 1771 р. Павлов служив приставом при російській залозі на Кубані, яка розташовувалася у Сьйському укріпленні. Навесні 1774 р. взятий у полон Девлет-Гіреєм. В. Грибовський зауважує, що “реальна влада на Кубані зосередилася в руках російської військової адміністрації” (В.В. Грибовський, *Ногайські орди...*, с. 178–179). Див. також прим. 71.

⁵¹ Військовий підрозділ, що виокремлюється із більшого військового з’єднання для виконання спеціальних завдань.

⁵² *Присоединение Крыма к России...*, с. 15.

⁵³ *Ibid.*, с. 48. Іван Бринк народився 1734 р., бойовий офіцер, кавалер ордену Св. Георгія 4-го ступеня. У 1774–1776 рр. керував з’єднанням, яке діяло на Кубані. Йому було доручено

рапорт Павлова⁵⁴. У другому листі згадується полковник Єгор Олексійович Ступишин (1731–1791), який у листопаді 1773 – травні 1774 рр. як комендант керував обороною Верхояїцької фортеці від повсталих башкирців (і відзначився особливою жорстокістю), а взимку 1774/1775 рр. командував Тамбовським і Білевським піхотними полками у Керчі та Єнікале⁵⁵.

Рескриптом від 13 березня 1775 р. Щербініну наказувалося далі схиляти ногайців на свій бік, зокрема переконавати едичкульців підтримати Шагін-Гірея, як це зробили три інші орди⁵⁶. 6 червня 1775 р. слобідський губернатор отримав черговий рескрипт із приводу втечі Сагіб-Гірея і зведенням на кримське ханство Девлет-Гірея. Як і перед цим, імператриця наставляла діяти обережно, не драгувати кримців і Порту, спостерігати за їхніми подальшими кроками, але при цьому зберігати вплив на Шагін-Гірея, заохочуючи “представлением ему в будущем времени самой перспективы ханства”. Позиції Девлет-Гірея мали підточувати і ногайці, нарікаючи, що той обраний ханом без їхньої згоди⁵⁷. Рескрипт від 6 липня стосувався непропуску татар із Криму до Аккерману⁵⁸.

Ще 17 лютого Щербінін подавав прохання приїхати до Петербургу для доповіді у татарських справах і отримав дозвіл рескриптом від 13 березня⁵⁹. 9 липня Державна Рада розглядала його записку “вследствие полученных им напоследии из Кубани известий”⁶⁰. Із листа Микити Паніна від 9 серпня 1775 р. дізнаємося, що “производство татарских дел по назначении Евдокима Алексеевича сенатором поручено его с[и]ятельств[у] графу Петру Александровичу [Румянцеву]”⁶¹. Інакше кажучи, в серпні 1775 р. татарська “місія” Щербініна завершилася⁶². У листопаді він звітував перед імператрицею про передачу ввіреної йому губернії новому

підтримувати калгу-султана Шагін-Гірея (*Екатерина II и Г.А. Потемкин. Личная переписка (1769–1791)*, сост. В.С. Лопатин, Москва 1997 [Електронний ресурс], режим доступу: http://royallib.com/read/vtoraya_ekaterina/ekaterina_vtoraya_i_g_a_potemkin_lichnaya_perepiska_1769_1791.html).

⁵⁴ Капітан Павлов також згадується у листуванні Румянцева. Див.: *Присоединение Крыма к России...*, с. 47.

⁵⁵ *Ibid.*, с. 11.

⁵⁶ *СИРИО*, т. 135, Санкт-Петербург 1911, с. 345–348.

⁵⁷ *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 111–116, також с. 126–129.

⁵⁸ *Присоединение Крыма к России...*, с. 34, 37, 42.

⁵⁹ *АГС*, т. 1, с. 303.

⁶⁰ *Ibid.*, с. 314.

⁶¹ *СИРИО*, т. 135, с. 451. Також: *Присоединение Крыма к России...*, с. 37.

⁶² Б.Э. Нольде, *История формирования Российской империи*, Санкт-Петербург 2013, с. 447–458. Нарис, уміщений у цій праці, видається єдиним спеціальним викладом “місії” Щербініна (термін Б. Нольде).

корманичеві Дмитру Норову⁶³. Сенаторські обов'язки він виконував до 1779 р., коли був призначений воронезьким, а в 1781–1782 рр. – і харківським генерал-губернатором⁶⁴.

Судячи з періодичних “похвал” і нагород, Катерина II була задоволена діяльністю Євдокима Щербініна і як губернатора, і як переговорника (поруч із грошовими жалуваннями за “Татарську комісію” він отримав орден Олександра Невського⁶⁵). А Микита Панін у листі до Петра Румянцева від 15 вересня 1774 р. так його характеризував: “[...] При сем случае ставлю я себе в приятный долг засвидетельствовать Вашему сиятельству, по сущей справедливости и из собственного моего довольного и долговременного испытания, что Евдоким Алексеевич есть человек качеств отличных, имеющий от природы достаточное просвещение, пылающий к службе истинною ревностию, а особливо Вам, милостивый государь мой, душевным и совершенным почтением преданной. Я могу Вам в сей части и во всем выше сказанном смело за него ручаться и смело же уверить здесь, что Ваше сиятельство, удостоивая Евдокима Алексеевича Вашею доверенностью, будете в нем взаимно находить человека к делу отлично способного и весьма готового к исполнению Ваших приказаний, следовательно же и к приобретению себе Вашей персональной дружбы и милости, в кои я его сим наилучше и препоручаю. Он до сих пор в производстве политических с татарами дел истощал охотно все свое усердие, он от другого, в них участвовавшего командира [Василя Долгорукого], был весьма дурно встречен и даже здесь обнесен, хотя он с своей стороны и показал достаточно всю неправость оного”⁶⁶.

***

Беручи загалом, документи, що публікуються, доповнюють суттєвими подробицями загальновідомі факти про політику Російської імперії щодо Криму в останній чверті XVIII ст. Ці подробиці увиразнюють роль Євдокима Щербініна у зміні статусу Кримського ханства та залежних від нього кочовиків у першій половині 1770-х рр. Слобідський губернатор був ключовою фігурою у відторгненні ногайців від Криму і подальших маніпуляціях ними та в “унезалеженні” ханства. Така діяльність відповідала його заходам на Слобожанщині, де він неодноразово виявляв ініціативу,

⁶³ РДАДА, ф. 16, оп. 1, спр. 939, арк. 150–150зв.

⁶⁴ Л.М. Лысенко, *Губернаторы и генерал-губернаторы Российской империи (XVIII – начало XX века)*, Москва 2001, с. 279–280.

⁶⁵ *Щербинин Евдоким Алексеевич*, Русский биографический словарь, под ред. А.А. Половцова, Санкт-Петербург 1912, т. 24, с. 174.

⁶⁶ *Высочайшие рескрипты...*, ч. 2, с. 94–95.

аби догодити імператриці й показати себе з найкращого боку, утілюючи її наміри з “удосконалення” імперії. Катерина II таких державних діячів цінувала і щедро їм віддячувала. Впродовж російсько-турецької війни 1768–1774 рр. і наступних років, попри окреслені відпочатково завдання, чимало рішень приймалося ситуативно, у відповідь на пекучу потребу. І саме за таких обставин зростала роль особистих якостей і докладених зусиль кожного виконавця.

№ 1.

*м. Харків. – 23 вересня 1771 р. – Лист Євдокима Шербініна до сенатора
Петра Паніна*

Копія

Сіятелнейши графъ,
милостивой г[осу]д[а]рѣ
Петръ Ивановичь!

Отъправленіе в Санктъ-Питербурхъ вручителя сего Вашему сіятелству известнаго господина маіора Золотницкаго преподадо мне случай засвидетелствовать Вамъ, милостивой г[осу]д[а]рѣ, тожь и ея сіятелству милостивой г[осу]д[а]рыне графине Марье Родіоновне⁶⁷ нижайшее і искреннейшее мое почтеніе. Сколь часто я таковой мой долгъ исполняль бы всеохотно, но чтобъ темъ не зделатся Вашему сіятельству скупчивымъ, оставлял оное въ однихъ толко душевныхъ моихъ чувствіехъ.

По комисіи жъ, которой Ваше сіятелство изволили положить столь твердое и основателное начало, что во всемъ ея течени ничто не могло препядствовать порядочному ея произведенію, имею Вашему сіятелству донести, что оная, сколь принадлежало до негоціаці, приведена уже къ окончанію. Сколь же я поставляю себе в немалое щастіе и порадованіе, приведя перешедшее ко мне отъ рукъ Вашего сіятелства сіе немаловажное дело къ желаемому концу, столь онаго удачу по самой справедливости отъношу къ чести и славе имени Вашего сіятелства, яко в самыхъ многотрудныхъ сего дела начаткахъ положившаго посреди самыхъ браней прелиминарное сего политическаго дела твердое основание. Съ такимъ признаніемъ я помышляю, милостивой г[осу]д[а]рѣ, и помышлять не иначе долженъ. Что же касается до моихъ слабыхъ в семь трудовъ, то оныя и при всемъ уже основателномъ Вашего сіятелства сей комисіи заведеніи еженеденно по ныне меня обременяя, успели однако то, что сія многочис-

⁶⁷ Марія Родіонівна, уроджена Вейдель (1746–1775), – друга дружина Петра Паніна.

ленная толпа необузданного и своенравного народа четырех нагайских ордь съ преодоленіемъ всехъ противуборствъ удержана в настоящемъ удобовозможномъ обузданіи и спокойстве, а ныне уже по высочайшей ея величества воли препровождена и за рѣку Донъ во всей тихости и тамъ признали уже над собою власть нынешнего крымскаго хана, состоящаго подъ высочайшей ея императорскаго величества протекціею.

Ваше сіятельство! По продолжению Ваших ко мне милостей, а по моей всегдашней на то надежде, не оставте засвидетельствовать и его сіятельству милостивому г[осу]д[а]рю графу Никите Ивановичу⁶⁸ истинной моей преданности ко всей Вашей знаменитой фамили и дому, препоруча при томъ и перешедшия отъ рукъ Ваших ко мне дела и труды милостивому его сіятельства благопризрению, присовокупляя Вашу прозбу и о уволенни меня отъ сей камисіи, яко все то мною зделано, что отъ моей удобности и силы зависило. А ныне по соединени всех нагайских ордь в один татарской корпусъ под властію хана остается и переписке со оными нагайцами быть отъ находящагося при хане комисіонера с подтвержденіемъ всехъ дель ханскими повеленіями, дабы не произошло какое разнобразье и сумятица в делах, таковымъ, Ваше сіятельство, обо мне ходатайствомъ изволите усугубить Ваших ко мне милостей, а во мне в соответствие тому истинное высокопочитание и преданность, с которыми и навсегда пребыть имею

Вашего сіятельства милостиваго г[осу]д[а]ря нижайши слуга

Евдокимъ Щербининъ

23 числа сентября 1771 год

Харковъ.

ВР РДБ, ф. 222, к. 15, од. зб. 25, 2 арк., тогочасна копія.

№ 2.

2 червня 1772 р. – Рескрипт Катерини II Євдокимові Щербініну з приводу його поїздки до Кримського ханства⁶⁹

Евдокимъ Алексѣевичъ!

Усмотря изъ резолюціи князя Василья Михайловича⁷⁰, что Вы требовали отъ нѣго увѣдомленія, можете ли Вы нынѣ предпріять Вашъ

⁶⁸ Микиті Івановичу Паніну.

⁶⁹ 10 травня 1772 р. Щербінін просив роз'ясненъ щодо його поїздки, а 5 червня Долгоруков повідомляв "о въезде в Крым отправленного туда полномочным генерал-поручика Щербинина" (АГС, т. 1, с. 175, 187).

⁷⁰ Василя Михайловича Долгорукого.

путь въ Крымской полуостровъ, почему и заблагоразсудили приложить Вамъ при семь копію съ отправленнаго сего же числа къ нему письма, изъ котораго Вы и увидите сами, что нѣтъ Вамъ въ пути опасности, но что на-противъ того и нужно скорое прибытіе Ваше въ Крымъ для установленія тамъ независимости сего полуострова. Итакъ мы, подтвержая Вамъ сіе, же-лаемъ Вамъ благополучнаго пути и щастливаго окончанія сего вѣреннаго Вамъ дѣла и пребываемъ, въпрочемъ, всегда къ Вамъ благосклонны.

2 июня 1772⁷¹

РДАДА, ф. 5, оп. 1, спр. 122, арк. 1, копія.

Опубліковано: *Высочайшие рескрипты...*, ч. 1, с. 109.

№ 3.

м. Санкт-Петербург. – 7 липня 1773 р. – Рескрипт Катерини II Євдокимові Щербініну з приводу пожалування підполковникові Стремоухову 3000 руб.⁷²

Щербинину

Євдокимъ Алексѣевич! Прикажете изъ оставшейся въ Слободской губернии за штатными расходами суммы выдать подполковнику Стремоухову три тысячи рублей, кои мы ему жалуемъ.

7 июля 1773

Петербургъ

РДАДА, ф. 5, оп. 1, спр. 122, арк. 8, чернетка.

Опубліковано: *СИРИО*, т. 118, с. 433.

№ 4.

м. Санкт-Петербург. – 27 січня 1774 р. – Рескрипт Катерини II Євдокимові Щербініну з приводу пожалування його 200 руб на місяць на витрати, пов’язані з “Татарською комісією”

Въ разсужденіи умножившихся расходовъ Вашихъ по порученной Вамъ Татарской комиссії, всемилостивѣйше повелѣваемъ Вамъ брать по

⁷¹ Дописано іншим почерком.

⁷² Підполковник Стремоухов часто згадується у тогочасному листуванні. Він, зокрема, супроводжував ногайців під час переправи через Дон на Кубань у липні–серпні 1771 р. і нададі лишався російським приставом при них. У серпні 1771 р. його посаду визначали як “эдисанский начальник” (резидував у Сіському укріпленні), в березні 1772 р. означували “обретающимся при экспедиции переселения татарских орд на кубанскую степ”. Йому підпорядковувалися інші офіцери при ногайцях, а він, своєю чергою, – Євдокимові Щербініну. Російську військову адміністрацію на Кубані Стремоухов очолював і в 1773 р., а 1 серпня 1774 р. на його місце призначили І.Ф. Лешкевича (В.В. Грибовский, *Формирование приставской администрации в междуречье Кубани и Еи в 1771–1790 гг.*, Ногайцы: XXI век. История. Язык. Культура. От истоков – к грядущему, Материалы Первой Международной научно-практической конференции (г. Черкесск, 14–16 мая 2014 г.), Черкесск 2014, с. 17–18).

200 рублевъ на мѣсяць изъ губернскихъ доходовъ, покамѣсть сія комиссія продолжится.

Екатерина.

Въ С.-Петербургѣ, генваря 27 дня 1774 г.

Опубліковано: СИРИО, т. 135, с. 30.

№ 5.

м. Харків (?). – 14 лютого 1774 р. – Донесення Євдокима Щербініна Катерині II з подякою за пожалування його 200 руб на місяць на витрати, пов'язані з “Татарською комісією”

Всемиловейшая государыня!

Имѣлъ я щастье получить Всемиловѣйшей Вашего императорскаго величества указъ о пожалованіи мнѣ столовыхъ денегъ на мѣсяць по двѣсти рублевъ, покаместъ порученная мнѣ отъ Вашего величества Татарская комиссія продолжится. Новой сей знакъ усугубляющихся милостей ко мнѣ Вашего императорскаго величества, соединяясь зъ другими, мною носимыми, въкореняетъ на вѣкъ пребывающее въ душѣ моей истинное усердіе къ Вашему величеству и Отечеству, равно какъ и нижайшую благодарность, которую чрезъ сіе приношу отъ всея искренности, за толь милостивое принятіе рабской моей службы. За темъ повергая себя монаршимъ Вашего императорскаго величества стопамъ, есмь съ глубочайшимъ благоговеніемъ

Вашего императорскаго величества всеподданнейшій рабъ

*Евдокимъ Щербининъ*⁷³

14-го февраля 1774-го года

РДАДА, ф. 5, оп. 1, спр. 122, арк. 1, оригінал.

№ 6.

м. Харків. – 21 грудня 1774 р. – Лист Євдокима Щербініна до сенатора Петра Паніна

№ 99 Въ получено декабря 25 дня 1774 года⁷⁴

Сіятельнѣйшій графъ, милостивой государь

Петръ Ивановичь!

Ись приложенной при семь копіи Ваше сіятельство усмотреть изволите о разсѣваемыхъ проѣхавшими на Кубанскую сторону двумя казанскими

⁷³ “всеподданнейшій рабъ Евдокимъ Щербининъ” написано почерком С. Щербініна.

⁷⁴ Написано почерком і чорнилом, відмінними від основного тексту.

татаринами ложныхъ уведомленіяхъ, что будто злодѣй Пугачевъ, получа успѣхи въ злыхъ ево предпріятіяхъ, зимуєтъ нынѣ въ Астрахани, которые татара и въ Крымъ отправлены. Хотя же крымцы и нагайцы, уповательно, имѣють сведѣніе о поимкѣ онаго варвара и о истребленіи ево сообщниковъ по учиненнымъ о томъ между войсками нашими публикаціямъ, но будучи я известень, коль прилѣжно ищутъ теперь крымцы разрыву мира, да и въ Едичкулской ордѣ нѣкоторая часть находится еще въ развратныхъ согласно съ крымцами мысляхъ, то дабы не могли они, а особливо чины крымского правительства, поставить сего ложнаго разсѣванія въ удобность себѣ и тѣмъ возбуждать Порту, превратя все то своими к ней объясненіями въ вѣроятность, писалъ я на Кубань къ г[ос]п[о]д[и]ну брегадиру и кавалеру Бринку, а въ Крымъ къ оставшему съ войсками въ Керчи и Яникалѣ господину полковнику Ступишину, дабы разслушѣми изустно чрезъ вѣрныхъ людей, что всѣ помянутыхъ казанскихъ татаръ провозглашеніи есть неправда, ибо оной изменникъ Пугачевъ, будучи пойманъ живой, содержитсяъ въ Москвѣ скованной въ желѣзахъ, ожидая достойной кары за ево преступленія, а сообщники ево истреблены, въ числѣ коихъ, надобно чаять, что и оныя ушедшія казанскія два татарина состояли, дѣлая сіи разслушеніи слехка и непримѣтнымъ образомъ такъ, чтобъ не могли татара заключить ись того какой-либо нашей главной и необходимой въ томъ нужды. Къ полковнику жъ Ступишину послалъ и два экземпляра печатные о поимке онова злодѣя Пугачева на случай, естли у него нѣтъ, упомянувъ при томъ, чтобъ на обратномъ ись Крыму тѣхъ казанскихъ татаръ пути по[с]тарался⁷⁵ удобными средствами ихъ изловить, а особливо при переправѣ чрезъ Яникольской проливъ на Томанскую сторону, узнавъ объ нихъ чрезъ конфидентовъ нашихъ. А какъ бывшей въ полон[е] у турковъ капитанъ Павловъ находится еще въ Едичкулской ордѣ, коево о скорѣйшемъ возвр[а]щеніи происходятъ нынѣ переписки, то всево у[до]бнѣе ему здѣлать тамо оное изустное разслушаніе. Онъ можетъ сказать и то едичкул[ам], что для лутчаго въ томъ удостовѣренія, естли хотятъ они, пускай пошлютъ своихъ людей въ Астрахань, получа билетъ за рукою г[ос]п[о]д[и]на брегадира Бринка, кои о всемъ томъ лично узнають. Для чего предписалъ я ему, господину Бринку, послать и къ капитану Павлову оной публикаціи одинъ экземпляръ.

Въ протчемъ, милостивой г[осу]д[а]рь, естли по благоразсужденію Вашего сіятельства повелѣтъ изволите мнѣ другіе какіе употребить средства ко уничтоженію произносимыхъ помянутыми казанскими татаринами

⁷⁵ Тут і далі аркуш пошкоджено.

ложныхъ о злодѣе Пугачевѣ внушеній, о томъ нижайше прошу снабдить меня наставленіемъ, кое я прійму за знакъ милости ко мнѣ Вашего сіятельства, пребывая навсегда съ глубочайшимъ высокопочтеніемъ и преданностью

Вашего сіятельства милостиваго г[осу]д[а]ря нижайшій слуга
*Евдоким Щербининъ*⁷⁶

21 декабря 1774 году
Харковъ.

ВР РДБ, ф. 222, к. 15, од. зб. 26, арк. 4–5, оригінал.

№ 7.

19 грудня 1774 р. – Копія рапорту капітана Павлова бригадирові Бринку про підбурювання пугачовцями кримських і ногайських татар

Копія съ рапорта отъ капитана Павлова, находящагося въ Едичкулской ордѣ, къ брегадиру Бринку отъ 19 декабря 1774 году.

Сего м[еся]ца 10 числа пробежали казанскія два татарина чрезъ Едичкулскую орду и прибежали въ Томань, а изъ Томаня беззадержно въ лотке отправились къ Давлетъ-Гирей-хану и сказывали, что они идутъ отъ самого бунтовщика и что отъ него писма есть до Девлетъ-Гирей-хана, объявили здешнимъ едичкулскимъ мурзамъ, что взяли семдесятъ сем крѣпостей и что войска у бунтовщика или самозванца очень много, блиско трехсотъ тысячъ, и народовъ изо всѣхъ сторонъ, а болше изъ Кивии и Буковара, Карокалпани, башкирцы, кердйзы, китайцы, бывшія заволгскіе калмыки, татары казанскія, и съ великою похвалою здѣшнимъ народамъ о самозванцѣ пронесли, что противъ ево російское войско стоять не можетъ, а самозванецъ самъ-де говорилъ: “Теперь турокъ помирился, а я⁷⁷ какъ прійду на весну къ Дону, то и миру не будете”, – а теперь буд-то зимуетъ въ Астраханѣ.

Девлетъ-Гирей-ханъ прислалъ писма едичкулскимъ мурзамъ, бѣю, отжеслану, мамаю, каплану и всѣмъ почтеннымъ мурзамъ, чтобы они никакихъ совѣтовъ съ калгою-солтаномъ Шагинъ-Гиреемъ не имѣли.

Повериль коллежской регистраторъ Степанъ Камѣнской.

ВР РДБ, ф. 222, к. 15, од. зб. 26, арк. 1–1зв, копія.

---

⁷⁶ Особистий підпис.

⁷⁷ Написано на місці кількох загертих літер.